

Harta regiunii noastre, cu specificarea zonelor muntoase / Régióink térképe, a hegyvidék megkülönböztetésével
 Prescurtările utilizate pentru orașe / A városok nevének rövidítése: A-Adjud, AI-Alba Iulia/Gyulafehérvár, B-Baraolt/Barót, BB-Bălan/Balánbánya, BC-Bacău/Bákó, BI-Bicaz, BL-Blaj/Balázsfalva, BS-Borsec/Borszék, BU-Buhuși, C-Comănești, CS-Miercurea-Ciuc/CsíkSZereda, CM-Copsa Mică/Kiskapus, CT-Câmpia Turzii/Aranyosgyéres, D-Dumbrăveni/Erzsébetváros, DM-Târnăveni/Dicsőszentmárton, G-Gheorgheni/Gyergyószentmiklós, O-Onești (Gheorghe Gheorghiu Dej), H-Toplița/Maroshévíz, I-Iernut/Radnót, IB-Intorsura Buzăului/Bodzaforduló, K-Covasna/Kovászna, KH-Rupea/Kőhalom, KV-Tg. Secuiesc/Kézdivásárhely, L-Luduș/Ma-rosludas, M-Moinești, ME-Mediaș/Medgyes, MV-Tg. Mureș/Marosvásárhely, NE-Aiud/Nagyenyed, OM-Ocna Mureș/Marosújvár, PN-Piatra Neamț, R-Reghin/Szászrégen (Reen), RO-Roman, S-Săcele/Szecele, S-Sovata/Szováta, SG-Sf. Gheorghe/Sepsiszentgyörgy, SK-Cristuru Secuiesc/Székelykeresztúr, SM-Slănic-Moldova, SV-Sighișoara/Segesvár (Schässburg), T-Tușnad-Băi/Tusnádfürdő, TE-Teiuș/Tövis, TO-Tg. Ocna, TU-Turda/Torda, U-Odorheiu Secuiesc/Székelyudvarhely, V-Vlăhița/Szentegyháza

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET - ISTORIA CULTURII

ACTA 1997

Adalékok a Lövete név eredetéhez

(Kivonat)

A szerző nem fogadja el a Lövete helység-név KНИЕZSA I. és KISS L. féle, szláv 'vadászat', vagy 'oroszlán' értelmű személynévből való származtatását. Erdélybeli és (középkori) nyugat-magyarországi névegyezésekkel, régészeti, föld- és helyrajzi érvekkel, valamint okleveles adatokkal támogatja G. KISCH véleményét. G. KISCH szerint a helységnév a magyar lő igéből (magyar) **-ete** helynévképzővel alkotott magyar szó, és semmiképpen sem szláv eredetű. Ez az ige egyébként ősi finnugor szó. A helységnév valójában foglalkozásnév. A szállás lakói a kora középkori Magyarország itteni gyepűin határvédelmi feladatokat láttak el

A központi Hargita DNy-i lejtőről fakad a Kis-Homoród. Déli irányba sietve átszeli a vulkáni vonulat „Láz” nevű fennsíkját. Ennek D-i peremébe mélyített, földtani okokból nagyésű szurdokban, hatalmas látatömbökön megtörve, még tájékozva rohan vize az őt jóval lennebb magába fogadó Nagy-Homoród felé. Alább e szűk völgy kissé kiszélesedik, a meder esése csökken, ezért a víz folyása is lassul.

Az említett szurdok D-i végződésénél, a Kis-Homoród két partján szorong a néprajzi tekintetben is híres **Lövete** (Lueta, Hargita megye). E név eredete felől érdeklődve a következőket tudjuk meg az ezt a kérdést is boncoló szakemberektől: „**Lövete ~ Lövete** [1332-7: **Lueche** – helyesen **Luethe** –]. – Nyilván egy szláv eredetű

+Leveta [<l/vy 'oroszlán'] vagy **+Loveta** [<lov 'vadászat'] szn.-ból való.”¹

KНИЕZSA I.-nal azonosan vélekedik KISS Lajos is: „**Lövete** 'romániai helység a Székelyföldön Székelyudvarhelytől (Odorheiu Sesuiesc – így! bizonyára sajtóhiba – FG) kelet-délkeletre; **Lueta**' [...] Pusztasz. -ből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló szn. szláv eredetű; vö.: cseh **Lovata** sz.n. [...]; le. **Loweta** szn. [...]. – A román **Lueta** 'Lövete' a magyarból való.”²

Történelmi, különösképpen régészeti kutatásaink eredményeire alapozva úgy hiszem, hogy ez a magyarázat tarthatatlan. Nem valamilyen szláv nyelvből kell kikövetkeztetnünk és személynévként tekintenünk, elegendő megmaradnunk a magyar nyelv gazdag és változatos szókincsénél. Ez esetben még csak vissza sem kell következtetnünk **feltett** ős-szóra. A megoldás önmagától adódik, minden erőltetés nélkül.

Vélekedésem helyességének a bizonyítására megkíséreltem megszólaltatni előbb a nyelvészet szakirodalmi adatait, majd történelmi, régészeti s katonapolitikai érveimmel igyekszem támogatni feltevésemet.

I.

Fussuk át a Lövete helységnév írásban jelentkező, s ugyan csekély, de számunkra mégis elegendő számban ránk maradt alakjait: 1332: **[sacerdos de] Lueche** (helyesen **Luethe**), 1567: **leöwete**, 1583: **Lövetfalva**, 1602: **Levete**, 1630: **Leövete**. A sort nincs miért folytatnom, a mai alak egyszerű változatai azok is.³

II. 1.

Igyekezünk nevünkhöz közelálló, hasonló vagy éppen azonos helységneveket felkutatni. Erdélyben nem is kell messzire mennünk. Maros megye területén az először II. Endre (1205-1235) oklevelében, 1228-ban jelentkező Marosvécs (Brâncovenesti) királyi várától ÉNy-ra, a közvetlenül Batos (Batos) fölött emelkedő, FERENCZI Istvántól fölkeresett, 10. század végi **cserépfalú** várat hordozó Várhegytől alig 6 km-re, a tető tömbjének a K-i oldalát mosó patak mélyítette kies oldalvölgy kiszélesedésénél szerényen húzódik meg **Lövé**r (Luieriu). Neve első íz-

ben **Luer** alakban tűnik fel a fenti adománylevélben. KNEI ZSZA I. ezt írta erről a helységnévről: „<magyar **lövér** (régii magyar **lüér**) ‘lövész’.”⁴

II. 2. 1.

A miénkkel egybevethető más helységnevet azonban már távolabbi tájakon kell keresnünk. Úgy hiszem, nincs miért sajnálnunk a fázadozást. Tájékozódásul forduljunk újra a szakirodalomhoz. „**Levél** ‘helység Győr-Sopron megyében Mosonmagyaróvártól északnyugatra.’ [1425: **Lwer**] [...]; [1453: **Lewel**]. [...] A **lő** ige v-s tövéből (vö. **löv-ő**) képződött. Egykori határőröző lövészekre emlékeztet. A **Lövér**>**Levél** fejlődést 1:1:1 hasonulás és a m. **levél** fn.-hez való hozzáigazodás magyarázza. [...] Vö. **Lövérek, Városlód.**”

II. 2. 2.

„Lövéré ‘ Sopron városközpontjától délnyugatra levő kertes terület.’ [1265: **Luer**] [...] A m. **lő** ige v-s tövéből (vö. **löv-ő**) képzett m. R. **+lövér~+löver** ‘lövész’ fn. vált hn.-vé; vö. 1228/1357: **Luer** ‘Maroslövér az egykori Maros-Torda vármegyében.’ [...] A gyeplínia menti királyi lövészek emlékét őrzik. – A soproni ném. **Lëwer-Loewer** (többes sz.) hn. a magy.-ból való, de népetimológiásan összekapcsolták a kfn. **lëwer** ‘domb’, baj. osztr. **Lever** ‘ua.’ fn.-vel. A **Lövérek** többes számú alakjának az a magyarázata, hogy hn.-ból Sopronban köznévi alakult; vö. soproni ném. **Lëwer** ‘kert a **Lövérekben**’~m. **löver, löver** ‘ua.’”

II. 2. 3.

Az elsorolt adatokat és magyarázatokat áttekintve szemünkbe ötlük, hogy a szavak töve azonos, a belőle képzett főnevek pedig meglehetősen hasonlóak. Értelmük viszont vitathatatlanul megegyező: a **lő** alapszóból képzett **lövész**.

Ezekre figyelmeztetve vélekedem úgy, hogy a **Luethe~Lövete helységnév is ugyanebbe a szöbökörbe tartozik**. Az előző nevek képzését kell esetünkben megismételni. Valójában a magyar **lő** ige v-s tövéből: a **löv-ő** + **[é]te** helynévképzővel alkotott szó.

II. 2. 4.

Az enyémmel egyező következő származtatás erősíti vélekedésem helyességét: „O. N.

Lövete [...] <magy. Wz. **Löv** schiessen + topon. -éte (vgl. O. N. **Berzete, Deléte, Deméte, Deréte, Kiéte, Leszete, Peréte, Csenyéte** usw.); nicht slav. lovy Jagd!”⁷

III. 1.

Még ha erre nem is figyelmeztetnének az eddig említett, más kutatók eredményeire is támaszkodó szerzők, első látásra kiviláglik a **Lövő, Lövér, Lövérek, -lód, Levél** nevű települések térképre vetítésével az, hogy **e helységek kivétel nélkül a hajdani magyar királyság gyeplíniájának a belső vonala mentén települtek és e gyeplíni mentén királyi lövészek emlékét őrzik**.

III. 2.

Ha már befejeztük az írásos adatokkal való bíbelődést, hagyjuk el íróasztalunkat is, és földrajzos, régész meg hadászati (ezek ebben az esetben is szorosan kötődnek egymáshoz!) szemmel nézzünk kissé szét Lövete környékén.

ORBÁN Balázs **A Székelyföld leírása ...** c. művében meglehetősen aprólékosan ismerteti ma is meglévő, a Barcaság nyugati határvonalától helyel-közzel megszakadó, É-i irányban mintegy 80 km hosszan, a Hargita központi tömbjének DNY-i oldalán húzódó töltésvonalat. De ez tovább, északabbra, a Görgényi-hegység Sanci-fennsíkjaig követhető. K-i (helyenként Ny-i) oldalát (is) még ma is eléggé mély (védő)árok szegélyezi. A vegyes alkotóelemű töltésrészek a terep alakulásától függetlenül futnak hegyen-völgyön, meredek oldalakon. **Kakas- és Ördögborozda, Pogány- vagy Ördögárok, Tündérek- meg Óriások-útja, ill. Országhatár vagy Fejedelmi méta** néven nevezik. A tőlünk (ti. a szerzőn kívül FERENCZI I. meg DÉNES Istvántól) is végigjárt töltésvonalat az Erdélyt meghódító magyar királyi hatalomtól a 11. század végén, vagy következő kezdetén a határok valamelyest tökéletesebb védelmére emeltetett, mészhabarccsal kötött kőfalú várak első lépcsőjének a sora **K-i** oldala mentén húzódik. Magát a töltésvonalat a királyság belső gyeplíniaként határoz(hat)tuk meg.

Ennek a töltésvonalatnak a bennünket érdeklő, meg-megszakadó szakasza a Kis-Homoród és a Vargyas közti vízvázalástól K-i ré-

szén fut. A számunkra most jelentősebbé vált tagját **Pogány-** vagy **Ördögárok**ként emlegetik. Előbb írtam volt: **eme töltésvonulat-szakasz „belső”, nyugati oldala alatt, annak közvetlen közelében, a Kis-Homoród ma is meglehetősen vad völgyszakaszának a déli végződésében rejtőzik Lövete.** A tőlünk gyepréségként való azonosításának a bizonyítékeként felsorakoztatott adatok közül szintén csak a bennünket most közelebről érintőket említem meg: a közelben (Kápolnásfalu s tőle K-re) három **Gyepűpatak** (egyikőjük a Kis-Homoród vizét növeli, a Vargyasba folyó másik kettő közül az egyik meg éppen szurdokot vágva) mélyíti medrét a Láz fennsíkjaiba. A vízvázalzó **Lövete** fölötti összeszűkülésének a neve: **Vaskapu.** Alig valamivel lennebb ugyanennek a vízvázalzótnak a Homoródamlás melletti (a szurdokot vágó, említett **Gyepűpatak** torkolatával szembeni) keskenyedésének a neve szintén **Vaskapu.**⁸

Úgy vélem, hogy fejtegetésemből kiviláglik: a földrajzi s hadászati szemmel vizsgált környezetről alkotott vélekedésem és régészeti megfigyeléseim megnyugtatón vallják **Lövete**-nek az egykori gyepréségbe illeszkedését, szoros odatartozását. (Itt hívom föl a figyelmet **Lövete**-nek a II. 1. bekezdésben említett **Lővér** katonaföldrajzi elhelyezkedésével való nagyfokú hasonlóságára.) **Alapítói s férfi lakói pedig a többi azonos nevű s feladatot ellátott helységekéhez hasonlóan királyi lövészek voltak.**

IV.

Végezetül térjünk vissza az írászatalhoz, és forduljunk ismét a szakirodalom nyújtotta adatokhoz. Érdekesnek és érdemesnek tartom ugyanis a **lő** igére vonatkozó ismereteink közlését is. A következőket olvassuk: „**lő** 1220/1550: »pristaldo Marco de villa **Luueu**« sz. hn. [...] 1221/1550: **Luen** [**ɔ**: **Lueu**] sz. hn. [...] 1240 k.: ?**Leve** sz. hn. [...] J.: 1. 1220/1550: ‘fegyverből lövedéket röpít, vagy lövedékeket folyamatosan irányít valakire, valamire; schiessen, beschiesen’ # [...] Ősi örökség a finnugor korból: vö. vog. **lɛ̃j** ‘ő dob’, k. **lāji** ‘vet, dob; lő’ [...] zürj. V., Sz. **lǝj̃j̃** ‘lő, lelő; dob’; cser. KH. **lū•ɟm** ‘ua.’; finn **lyödä** ‘üt, ver [...]’. A finnugor alapalak

+lepe- lehetett. Az eredeti **β** alapján magyarázható a különféle nyelvi tövek magánhangzójának a fejlődése. Úgyszintén a magyar szó **v**-tövűsége. A vadászat és a hadakozás technikájának fejlődésével alakult ki a feltehetően eredeti ‘dob’ mellett a ‘lő’ jelentés.”⁹

Megállapíthatjuk tehát, hogy nem egyszerűen a korabeli körülményeknek megfelelő magyar (és nem szláv) névadással állunk szemben, hanem a Lövete helységnevet finnugor eredetű szóból alakult helységnevként kell felfognunk.

V.

Fejtegetéseim bizonyosága szerint a **Lövete** név a gyepréség menti királyi lövészek emlékét őrző, ősi finnugor szóból képzett helységnevé. **Ezek alapján nem fogadható el szláv személynévi származtatása s beosztása, hanem (gyepűvédelmi feladatokat ellátott) foglalkozást jelölő magyar Lővér, Lővérek, -lődők, lövők, Őrök helységnevek közé kell besorolnunk.** Léte s így értelmezett, egyszersmind a kiindulási magyarázathoz képest a történelmi feltételeknek megfelelő jelentésűvé vált neve pedig hathatósan támogatja a 11. század vége – 13. század eleje közéről keltezett gyepűi belső vonaláról korábban alkotott véleményünket.

Jegyzet

1. KNEZSA István: **Keletmagyarország helynevei. = Magyarok és románok.** I. (DEÉR J. – GÁLDI L. szerk.) **A Magyar Történetudományi Intézet Évkönyve** 1943, Budapest, 1943, 295. 40. sz. A nyomda műszaki korlátai miatt kénytelen vagyok mellőzni több különleges írásjelt, noha elengedhetetlenek lennének.
2. KISS Lajos: **Földrajzi nevek etimológiai szótára.** I-II. 4. kiadás Budapest, 1988.
3. **Documente privind istoria României. C. Transilvania veacul XIV. III.** București, 1954. 147. és 8. jz.; **Szekely Oklevéltár** II. 219, IV. 87, V. 298, VI. 110. Bővebben: Suciu, CORIOLAN: **Dicționar istoric al localităților din Transilvania.** I. București, 1967. 364-365, Lueta.
4. KNEZSA I., **i.m.**, II. 239. 36. sz.
5. KISS L.: **i.m.**, II. 32. **Levél.**
6. uő., **i.m.**, II. 51. **Lővérek**
7. KISCH, G.: Otto Liebhart: „**Die Ortsnamen des Szeklergebietes in Siebenbürgen**”. **Balkanarchiv** III, herausgegeben von Gustav WEIGAND, Leipzig 1927. S. 1-96. (ism.) = **Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde** II. (1928), 9-10, 157.
8. FERENCZI G., FERENCZI I.: **Szekelyföldi gyepűk. = Korunk** XXXI. (1972), 305-312. és térkép. Gyepűről részletesen ld. TAGÁNYI K.: **Gyepű és gyepűelve. = Magyar Nyelv** IX. (1913), 97-104, 145-152, 201-206, 254-266; GYÖRFFY I.: **A fekete-körös-völgyi magyarság települése. = Földrajzi Közlemények.** XLI. (1913), 451-552, kk. 464-488; FODOR F.:

Adatok a magyar gyepűk földrajzához. = Hadtörténelmi Közlemények. XXXVII. (1936), 113-144. Ezek alapján való meghatározását ld. BARTH J.: **Gyepű = Magyar Néprajzi Lexikon.** II. (ORTUTAY Gy. főszerk.) Budapest 1979. 342. – Ebből idézem a következőket: „mesterségesen megépített középkori országvédő határ [...]. Lehetett árok, sövény, földhányás. Készülhetett felhalmozott kőből, fából. Leggyakoribb volt a fatorlasz. A behatolásra alkalmas helyeken, főleg völgyekben épült gyepűk egységes láncolatot alkottak az ország körül. A kivezető utakon országos kapuk állottak. Ezeket sokszor az irányukban levő szomszéd népről nevezték el. [...] Jelölhették őket a környékükön álló város nevével vagy anyagukkal is. Pl. Kőkapu, Vaskapu (ezesetben nyilvánvalóan inkább erősségére s nem anyagára vonatkozik jelzője – FG.) stb. A gyepűk mellett, különösen az átjáróhelyek tájékán határőrnépek éltek. Ezek emlékét az Ór, Strázsa stb. helységnevek őrzik. [...] A kora középkorban a határok gyepűvel való őrzése Európa-szerte elterjedt volt.”

9. **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.** II. (BENKŐ L. főszerk.) Budapest, 1970. 792

Contribuții la originea toponimului Lövete (Lueta, jud. Harghita) (Rezumat)

Autorul nu acceptă etimologia toponimului Lövete-Lueta expusă de KNEIENZA I. și KISS L., după care acest nume de localitate derivă din nume de persoane slave, cu un înțeles de ‘vânat’ sau ‘leu’. Pe baza unor analogii din Ardeal și din vestul Ungariei (medievale), a unor date arhivistice, a unor observații arheologice, precum și geografice, respectiv topografice, autorul întărește și susține părerea lui G. KISCH. KISCH consideră că acest toponim derivă din limba maghiară, din verbul **lő** (**trage**) + sufixul maghiar **-éte**. Autorul dorește să concretizeze că acest verb este un cuvânt străvechi fino-ugric. Toponimul trimite la ocupația locuitorilor localității, este vorba de fapt de un fost sălaș al grănicerilor de la prisăcile Ungariei evului mediu timpuriu.

Data Concerning the Origin of the Name Lövete (Lueta, Harghita County) (Abstract)

The author does not agree with the idea of I. KNEIENZA and L. KISS that the origin of the name of the village Lövete is Slavic (meaning ‘hunting’ or ‘lion’). He supports the opinion of G. KISCH: this is a Hungarian name with

Transylvanian and Western Hungarian analogies from the Middle Ages, deriving from the Hungarian verb „lő” (‘to shoot’) with the suffix **-éte** for places, and can in no case be a word of Slavic origin. This verb is in fact of an ancient Finno-Ugric origin. The place name designates a trade. The inhabitants of the village were in the Middle Ages border guards on these parts of the country.

